

Rytmisk Korledelse anno 2016 "Det intelligente kor"

JIM DAUS HJERNØE
Professor, rytmisk korledelse
Leder af RAMA Vocal Center,
Det Jyske Musikkonservatorium

Baggrunden for udviklingen af særskilt metodik for Rytmisk Korledelse begynder med en erkendelse af de begrænsninger, klassisk korledelses metodikker har i mødet med den rytmiske vokalmusik. Der er mange ligheder men ligeså mange forskelle. En klar definition af rytmisk vokalmusik er svær at give, for hvad er "ikke-rytmisk" vokalmusik. Al musik forholder sig jo selvfølgelig til en rytmik, men i den såkaldte "rytmiske" kormusik er der oftest tale om musik, hvor musikens DNA kan beskrives i forholdet mellem puls, underdelinger og betoning. Dette skal forstås på den måde, at musikken ofte er i fast puls, og underdelingerne, og betoningerne af disse, tydeliggør genren. Oplevelsen er, at musikens rytmiske parametre forløses – eller sagt med andre ord – det swinger!

Rytmisk vokalmusik udsprang som en "vokalisering" af de delvist instrumentale genrer, vi kender som jazz, soul, rock, pop og world-music. I de seneste årtier er "genren" rytmisk vokalmusik dog blevet mere raffineret, og har fundet sit eget udtryk. Den altså ikke længere kun en omskrivning af instrumental musik til vokalt udtryk, som den verdenskendte svenske vokalgruppe "The Real Group" var kendt for i starten af deres karriere. Denne udvikling begyndte i Danmark især med Jens Johansens foregangsarbejde med sit ensemble "Vocal Line" i 1990'erne. Vejen hertil er bl.a. inspireret af den amerikanske sanger Bobby McFerrins improviserende kunstform "Circle Songs", der, inspireret af forskellige etniske vokalformer, viser vejen til en selvstændig vokal-

genre indenfor det rytmiske univers. Det er denne udvikling, der danner baggrund for udarbejdelsen af en selvstændig metodik inden for rytmisk korledelse, som vi kender det i dag.

“Det intelligente kor” er navnet på en pædagogisk metodik, som jeg har udviklet og gjort til mit forskningsfelt. Titlen er inspireret af Niels Græsholms og Svend Rastrup Andersens publikation “Slå ørerne ud”, hvor de anvender begrebet med fokus på det de kalder “den årvågne opmærksomhed”, der i min videreudvikling bliver til sangerens “bevidsthed” og “medansvar” i den musikalske proces. Når metodikken har fået navnet “Det intelligente kor”, er det således et udtryk for den rejse sangere og dirigenter foretager fra “det ureflekterede stadie” gennem bevidsthed og ansvarstagen for fælles musikalsk udtryk mod “det reflekterede stadie” = “Det intelligente kor”.

Metoden udvikler altså musikalske færdigheder, og bevidstheden om disse, hos både korsangere og dirigenter. Med udgangspunkt i den enkeltes musikalske kompetence giver metoden sangere og dirigenter værktøjer til at udforske udtryksmuligheder inden for rytmer, toner, klang, fortolkning og performance.

Det er overraskende, hvordan sangere kan udfolde sig, når de rette forudsætninger og bevidstheden om egen rolle i helheden er til stede. Det kan føles befriende at være i en musikalsk sammenhæng, hvor improvisation er fremelsket og opmuntret, så man kan genopdage glæden ved sammen at skabe musik og lege musikken frem som en pendant til nedskrevet musik. Metoden kan anvendes på et hvilket som helst kor på et hvilket som helst niveau inden for “rytmisk kormusik”.

Tilblivelsen af uddannelsen inden for rytmisk korledelse

Da jeg i 2006 blev ansat som professor på Nordjysk Musikkonservatorium (Det Jyske Musikkonservatorium fra 2010), var visionen bl.a. at opbygge et Korcenter på internationalt niveau med de bedste uddannelser i rytmisk korledelse i Europa, samt at styrke konservatoriets position i et internationalt perspektiv. Korcentret er nu kendt under den internationale titel RAMA Vocal Center (RAMA = The Royal Academy of Music) med ca. 60 studerende fra ind- og udland. Det har bl.a. resulteret i tilknytningen af Bobby McFerrin (US) som adjungeret professor, samt stor søgning til vores mange uddannelsesstilbud og flere store internationale samarbejdsprojekter i Europa.

I de sidste 8 år har mine kolleger og jeg opbygget en kultur og stærk tradition for ledelse af rytmisk vokalmusik på Det Jyske Musikkonservatorium i Aalborg. Vi betragter os selv – med de studerende og alumner – som en stor

‘Vocal Family’ med fælles fokus på vidensdeling og videreudvikling af rytmisk vokalmusik på højeste internationale niveau. De nærmeste kolleger er Peder Karlsson (tidl. Sanger i The Real Group – komponist og arrangør indenfor generne jazz, nordisk vise tradition og pop), Jesper Holm (leder af vokalensemblet Touché og ekspert i vokaljazz) og Malene Rigtrup (tidligere sanger i Aarhusianske Vocal Line og arrangør, komponist og medskaber af konceptet “Ørehænger” med fokus på pop/soul).

‘Det intelligente kor’ – metodikken

Metodikken udfolder sig inden for tre læringsområder:

1) Udvikling af egne færdigheder inden for 5 musikalske hovedelementer.

Disse elementer er:

1. Toner
2. Rytmer
3. Klang
4. Fortolkning
5. Performance

2) Styresystemet ‘Voice Painting’ (VOPA)

3) Udvidelse af komfortzonen inden for improvisation (frigørelse af stemme, krop og psyke)

For at få det fulde udbytte af de 3 læringsområder er det vigtigt at overveje, hvordan man kan fremme et godt læringsmiljø i koret. Den enkelte sanger skal trænes i at stå frem foran de andre sangere i en mere modig adfærd og som selvstående musikalsk individ. Dette udvikles via “Team-building” (musikalske lege/ice breakers) og en grundig træning af sangerens egne færdigheder inden for den nærmeste udviklingszone med fokus på elementerne i punkt 1 fra de 3 læringsområder.

For at fremme de 3 læringsområder går metoden “Det intelligente kor” meget målrettet til værks. Her følger eksempler på indhold fra de 3 punkter:

1) Udvikle egne færdigheder inden for de 5 musikalske hovedelementer

1. Toner: Teori og kropslig hørelære, hvor alle sangere har indgående kendskab til den pentatone skala i dur og mol og via solfege håndtegn på skift kan lede små grupper af medsangere i improviseret flerstemmig sang.

2. Rytmer: Teori og kropslig hørelære med grundtrin, koordination, groove-træning og trommespil/stomp, hvor alle sangere via håndtegn for underdelinger på skift kan lede små grupper af medsangere i improviserede flerstemmige rytmer.
3. Klang: Elementær sangteknik og kontrast øvelser, hvor sangerne forfiner deres stemmekvalitet, tonedannelse og udtryksmuligheder, samt lærer at klangnuancere og klangegalisere med andre sangere.
4. Fortolkning: Tekst analyser og øvelser med fokus på repertoirevalgets historie-skabende elementer, hvor bl.a. brugen af Voice Painting er et godt værktøj til at nuancere det musikalske udtryk.
5. Performance: Der arbejdes praktisk og teoretisk med den musikalske scenoptrædens muligheder for at kommunikere på det auditive og det visuelle plan såvel som med bevidsthed om kroppen som musicerende redskab.

Hvert musikalsk element opøves og anvendes med fokus på det svære i det enkle, hvorefter elementerne kan kombineres. Denne proces kalder jeg for henholdsvis "Internalizing" (tilegnelse af færdighed) og "Externalizing" (anvendelse af færdighed i kontekst), og sangerne lærer at fokusere på et eller flere af disse elementer ved indstudering og under optræden. Elementet performance er inspireret af Astrid Vang-Pedersens praktiske og teoretiske arbejde indenfor feltet "koncert design".

2) Styresystemet 'Voice Painting' (VOPA).

VOPA er et avanceret sæt håndtegn til non-verbal kommunikation mellem dirigenten og vokalensemblet (og sangerne imellem), hvor der til mindste detalje kan aftales og justeres på både kendt materiale og musik skabt i nuet. VOPA er inspireret af Soundpainting (udviklet af Walter Thompson (US)), men er tilrettelagt som direkte komplementerende til traditionel direktionsteknik. Der er 50 VOPA tegn i det nuværende curriculum for kandidater i rytmisk korledelse, men f.eks. er VOPA-5 (de første 5 tegn) nok at kende for at man kan opnå signifikante forbedringer på det musikalske udtryk.

De 5 begyndertegn er:

- Korte toner (Pendant til staccato)
- Lange toner (Pendant til legato)
- Energizing (Det samlede udtryk uden brug af tonehøjder)
- Externalizing (Det samlede udtryk)
- Filter for hørbare underdelinger (improviseret udfyldning mellem tonerne)

Når korlederen og koret som minimum kender brugen af VOPA-5, er det en direkte genvej til at analysere den rytmiske DNA-kode og behandle udtrykket inden for de grundlæggende parametre. Og man vil blive overrasket over det gode resultat, og hvor hurtigt det faktisk virker.

3) Udvide komfortzonen inden for improvisation (frigørelse af stemme, krop og psyke)

Udover at mestre de i punkt 1 og 2 beskrevne musikalske elementer er sangerens individuelle tekniske færdigheder af grundlæggende vigtighed for korets lyd og udviklingsmuligheder, hvorfor det er vigtigt sideløbende at have fokus på træning af stemme, krop og psyke. For at opnå en dybere forståelse af den puls-baserede rytmiske musik, er det nødvendigt, at alle behersker "kropslig hørelære", hvor kroppens evne til at forholde sig til underdelinger og betoning på et fysisk plan forankres i den musikalske krop, der kan holde styr på flere lag på samme tid, som udgangspunkt og støtte for den stemmemæssige præstation.

Som "rytmisk" korleder har man et ansvar for at lære sangerne, hvordan man bliver "Det intelligente kor", og vejen hertil er en stor del af konceptet. Der findes forskellige værktøjer til at skabe forskellige vokale improvisationssekvenser, og tanken er, at hvert værktøj befinder sig på et trappetrin på en trappe op mod "Det intelligente kor". På denne måde må man først mestre et værktøj, før man kan gå videre til den næste og således arbejde sig frem imod til slut at kunne lave en TIC-performance (The Intelligent Choir Performance).

Jeg har valgt at beskrive de 7 trin op af improvisationstrappen for at give læseren indblik i diversiteten og kompleksiteten under læringsområde 3. Dette kan stå som et eksempel på den helt nye udvikling i faget Rytmisk Korledelse.

1. Sequencer

Inspireret af en sequencer på en computer, hvor man først klargør til indspilning ved at sætte et tempo, taktart, underdelinger, antal spor og efterfølgende kan lydbehandle indspilningen ved at benytte fadere og andre lydeffekter. Sådan kan man også sætte en pædagogisk ramme for koret, så der er et overskueligt antal muligheder for at improvisere sig frem til et stykke musik – et punkt af gangen. Argumentet er, at der etableres en fælles musikalsk "GPS", hvor det grundtrin, man starter med at gå, forankrer tempo og taktart som fundament for den videre opbygning. Efterfølgende kommer der et lag, hvor man finder på et klapostinat (begynderen tør nemlig godt at klappe), evt. defineret ud fra nogle parametre, der kan vises med Voice Painting, som f.eks. maksimum 3 klap, undgå 16dele osv. Herefter 'energizer' man sit klap, hvilket vil sige at oversætte klappet til en vokallyd uden tonehøjder. Når energizing fun-

gerer, kan man evt. fjerne klap-ostinatet, så der er mere plads til at udvikle toner på energizingen. Til sidst tilføjes VOPA som et musikalsk styresystem, hvor musikken kan formes yderligere i enhver ønsket retning, kun begrænset af det antal tegn som koret har implementeret. Man kan evt. også fjerne grundtrinnet til sidst, men være opmærksom på, at det for nogle kan være en stor udfordring at bevare periodefølelsen. På et mere avanceret plan anvendes en sequencer også til at udvikle sangerens hørelæremæssige og teoretiske færdigheder ved at introducere og arbejde med f.eks. modaltonerarter, skæve taktarter osv. for at skærpe den indre musikalske GPS og generelle overblik over musikens kompleksitet.

2. Loop Station

I metoden "Det intelligente kor" ligger en loop station som værktøj 2 i den proces, koret skal igennem. Lidt på samme måde som med en sequencer skabes først et overblik over tempo, taktart, underdelinger, antal spor og tonalitet og evt. skalatype.

Øvelsen går ud på, at korlederne (eller en modig sanger) finder på loops inden for en defineret ramme til de forskellige stemmegrupper. Der er ikke den samme opbygning som i en sequencer, men i stedet et direkte fokus på udvikling af det loop, der gives videre til modtagergruppen. Når hele koret synger, kan man anvende følgende VOPA tegn: Volume, tempo, break, mute og solo. Altså forholdsvis enkle variationer for at holde det simpelt og overskueligt, så komfortzonen bevares, men udvides.

Her kan man på sigt ligeledes videreudvikle korets hørelæremæssige og teoretiske færdigheder ved at introducere og arbejde med f.eks. modaltonerarter, skæve taktarter osv. Noget der først har været behandlet i sequencer-arbejdet, og så afprøves uden "GPS" i en loop station.

3. Circle Shadow

Sangerne står i en rundkreds og modtager toner, rytmer, ord, lyd eller en sangfrase fra den sanger der står ved siden af som en slags vandrehistorie. Typisk er det korlederen, der starter med at aktivere hele koret ved at lave en foreløbig loop station, der så overtages af de ideer, som korlederen finder på og sender rundt i cirklen. Sangerne skal fortsætte med at fremsige/synge det, de har lært (og sendt videre til sidemanden), indtil der kommer en ny frase, de selv skal lære, inden de så kan sende den videre, osv. På den måde kan man opbygge mange lag der cirkulerer i koret i en forudbestemt rækkefølge, hvor sangerne opøver evnen til at stå alene med en konkret opgave – at lære og videregive læring. Hvis det viser sig at være for krævende for den enkelte sanger, kan man benytte 2 cirkler, så sangerne står overfor hinanden i de to cirkler, og der-

med er to om at lære frasen og sende den videre til de næste to personer. Af VOPA anvendes kun "time out", hvor man sætter flowet på hold, og dermed har et fastfrosset billede af musikken, som det lyder i øjeblikket med de mange lag. Flowet kan så fortsættes igen, eller man kan senere – som "Det intelligente kor" gå nye veje.

4. Loop Circle

Som loop station, men hvor det er sangerne, der finder på loops til sig selv eller til en forudbestemt gruppe, der hele tiden kloner gruppelederen. Her anvendes ligeledes en række VOPA tegn som styresystem for den generelle musikalske udvikling.

5. Circle Song

Som i sin originale version udviklet af den amerikanske sanger Bobby McFerrin. Det er en kunstform, hvor solisten improviserer sig frem til de ideer, der senere implementeres i vokalsemblet. Det er ikke sikkert, at hele ensemblet bliver aktiveret; det kommer helt an på sangerens ideer og den musikalske opbygning. Bobby McFerrin improviserer hele koncerter bestående af circle songs, hvor det naturligvis er en forudsætning, at man står med et dygtigt vokalsemble, der meget hurtigt kan overtage og performe de musikalske ideer, der opstår, ligesom det kræver et enormt overskud af solisten at skabe detaljer og variation i en hel koncert, der udelukkende improviseres frem. Her anvendes ikke VOPA-tegn. Savner man nogle dimensioner i sine egne kunstneriske circle songs må man gennemgå trappetrin 1-4 igen med nye udfordringer fra de musikalske grundelementer.

6. Music Of The Moment

Flad struktur uden musikalsk ledelse under processen for fri improvisation. Kun rammen for tid og sted defineres inden man går i gang. Som en øvelse (ud af boksen) kan man fint aftale nogle få fælles retningslinjer, som man vil forsøge at opnå undervejs. Det kunne f.eks. være at stå med lukkede øjne i en rundkreds – starte på samme tone – aftale at man på et tidspunkt i fællesskab skal synge meget kraftig og svagt – ingen fast puls – slutte på en ny fælles tone, osv. Hvad som helst fra de 5 musikalske hovedelementer, der kan hjælpe med til at få koret til at udvide komfortzonen. Savner man nogle dimensioner i denne fase, må man gennemgå trappetrin 1-5 igen med nye udfordringer fra de musikalske grundelementer.

7. TIC Performance (*The intelligent choir performance*)

Her kan trappetrinene 1-6 frit blandes efter eget ønske, da det i en TIC Performance forudsættes, at koret kender de musikalske grundelementer med minimum VOPA-10 samt været grundigt igennem processerne omkring de tidligere trappetrin. Ved hjælp af VOPA kan man navigere non-verbalt mellem de forskellige udgangspunkter for improvisation og evt. bringe allerede indstuderede paletter af musik ind i sin performance. Man kan også anvende et allerede kendt arrangement og f.eks. give signal til at videreudvikle på omkvædet for en stund, før der enten igen vendes tilbage til de kendte formled, eller sangen ønsker udviklet i en helt tredje retning. Mulighederne er uendelige og det samlede udbytte, når man har opnået at have det modsatte af et ureflektet kor, er uerstatteligt. Savner man nogle dimensioner i denne fase, må man gennemgå trappetrin 1-6 igen med nye udfordringer fra de musikalske grundelementer.

Afrunding

Læring er socialt betinget. En god fællesskabsfølelse og sociale relationer mellem de interagerende sangere styrker læringsprocessen. Ved "Det intelligente kor" metoden udvikler sangerne sig markant ved hjælp af personlige erfaringer, som man opnår gennem aktiv deltagelse i de øvelser og strategier, der implementeres i koret som en ny standard. Der skal være konsensus om, hvad målet er i forbindelse med tilegnelsen af viden og personlig musikalsk udvikling. Korlederen støtter sangeren i sine erfaringer og hjælper med bearbejdningen heraf samt leder sangeren i den rigtige retning. Korsangere er naturligvis forskellige. Det skyldes blandt andet faktorer som musikalske evner, personlig historie samt kulturel og historisk baggrund.

Når først man har reflekteret over de 3 læringsområder, har man lettere ved at afkode den rytmiske musiks kompleksitet, så forudsætningerne er tilstede for at præstere på et kunstnerisk højt niveau både som bevidst sanger med medansvar for det musikalske udtryk og som korleder, der faciliterer den musikalske proces.